

NICOLAE BĂLCESCU

(1819 – 1852)

BĂLCESCU, NICOLAE, istoric, filosof și om politic român, figura centrală a Revoluției de la 1848 din Țara Românească, inima și spiritul ei, a fost una dintre cele mai de seamă personalități revoluționare din Europa secolului al XIX-lea.

S-a născut la 29 iunie 1819 în București. A făcut studiile la Colegiul Național “Sfântul Sava”, distingându-se prin patima pentru istorie. Tot aici a studiat filosofia cu Eftimie Murgu. După absolvirea liceului intră în armată ca iuncher, ocupându-se de instruirea culturală a ostașilor. Tânăr fiind, în anul 1840 ia parte împreună cu Mitică Filipescu, Marin Sergiescu-Naționalu, Eftimie Murgu și alții, la complotul împotriva lui Ghica. Este arestat și condamnat la doi ani închisoare, iar după eliberarea din temniță își continuă activitatea revoluționară și științifică. În anul 1843, Bălcescu întemeiază împreună cu Ion Ghica și Christian Tell asociația “Frăția”, iar în anul 1844 începe să publice studii istorice și editează în colaborare cu A.T. Laurian revista “Magazin istoric pentru Dacia”.

În februarie 1848, aflându-se la Paris, ia parte la revoluția franceză luptând pe baricade, apoi se întoarce în țară, aducând prin activitatea sa o contribuție hotărâtoare la pregătirea revoluției care izbucnește în iunie 1848 în Țara Românească, fiind autorul programului politic “Proclamația de la Islaz”.

În timpul revoluției, Bălcescu a desfășurat o intensă activitate pentru mobilizarea maselor la obiectivarea idealurilor revoluționare și a făcut parte din guvernul revoluționar de la 1848, ca ministru de externe. După înfrângerea revoluției din Țara Românească, a militat cu ferveare pentru realizarea unității forțelor revoluționare române și maghiare din Transilvania. În urma înăbușirii mișcării revoluționare, Bălcescu este nevoit să emigreze la Paris, iar de aici, bolnav fiind, a plecat în Italia să-și îngrijească sănătatea. El moare la Palermo, la 2 noiembrie 1852, la numai 33 de ani, departe de patria pe care o iubise atât de mult dar nu reușise să o revadă după 1848.

Opera lui Bălcescu a fost expresia desăvârșită a gândirii democrat-revoluționare românești, izvorâtă din cunoașterea profundă a istoriei țării și a realităților social-economice și politice europene și românești. Creația teoretică a lui Bălcescu se caracterizează prin abordarea realistă și critică a unei problematici vaste, ale cărei laturi esențiale au fost: împrăștierea țăranilor, statul și formele lui, armata, cauzele și forțele motrice ale revoluției, rolul maselor în istorie, puterea politică, progresul istoric și legile sale. Bălcescu a dezvoltat

în lucrările sale o concepție înaintată despre societate și despre științe istorice, care a fost fundament al tuturor celorlalte probleme abordate de el, contribuția sa la dezvoltarea filosofiei românești înscriindu-se pe coordonatele filosofiei sociale, filosofiei istoriei și filosofiei politice.

Filosofia socială

La Bălcescu este puternic reliefată teza generală că omenirea se află într-o continuă evoluție, schimbare și transformare. Există, spune el în “Mersul revoluției în istoria românilor”, o mișcare permanentă care *“duce omenirea pe calea nemărginită a unei dezvoltări progresive, regulate”*. Este evident o viziune dialectică, definitorie, atât pentru Bălcescu cât și pentru contemporanii săi progresiști – Kogălniceanu, Rosetti, Bărnăuțiu, Murgu – este o subliniere fermă a ideilor despre mișcarea permanentă a omenirii, despre caracterul progresiv și legic al dezvoltării istorice.

Mișcarea neîntreruptă a omenirii este concepută de Bălcescu ca desfășurându-se după *“legile fixe”* ale progresului, dar, totodată, ca având și un anumit sens și un anumit scop (*“țintă”*). Acestea sunt două teze de bază ale concepției sale și nici una din ele nu poate fi omisă în analiza gândirii sale, două dimensiuni fundamentale care se intercondiționează reciproc.

Legea de bază a mișcării social-istorice este după Bălcescu realizarea în omenire în general și în fiecare națiune în particular, a **dreptății** și a **frăției**, *“aceste două temelii a ordinii absolute, perfecte, a ordinii dumnezeiești”*.

Atât dreptatea, care *“e cel dintâi grad al desăvârșirii”* cât și frăția se înfăptuiesc prin lupta continuă a omului *“pentru triumful binelui asupra răului, al spiritului asupra materiei, al dreptului asupra silei”*. Subliniind cu tărie această idee în argumentarea sa pentru a dovedi că împrăștierea țăranilor este dreaptă, Bălcescu precizează: *“Peste legile omenești noi recunoaștem și adorăm o lege morală absolută: **dreptatea**.”*

Legea dreptății și a frăției este legată de ideea **“misiiei”** omenirii și se întrepătrunde în același timp cu ideile de libertate și perfectibilitate. Se constată de asemenea că misiunea omenirii nu este proiectată într-o lume transcedentală, ci în lumea realităților sociale ale vremii. Misiunea omenirii nu constă numai în perfecționarea morală pe calea ascezei – așa cum recomandă biserica – ci într-o acțiune complexă (care include și lupta revoluționară) pe plan social, spre a realiza dreptatea pe acest pământ., corespunzător cerințelor transformării democratice a țării. El sesisează că istoria umanității este un proces în continuă dezvoltare, bazat pe activitatea și obiectivarea acțiunilor raționale ale omului.

Analiza profundă a devenirii istorice, l-a condus pe Bălcescu la o concepție dialectică despre dezvoltare și transformare istorică, cu atât mai remarcabilă cu cât el situează cauzele acestora în existența contradicțiilor, a luptei dintre laturile sau tendințele contrare ale fenomenelor.

Motorul dezvoltării vieții istorice îl constituie în concepția lui Bălcescu lupta de clasă. *“Istoria omenirii -scria el- nu ne înfățișează decât lupta neconținută a dreptului împotriva uzurpatorilor săi, lupta arzătoare, care adesea are caracterul unei răzbunări, lupta fără de sfârșit, până când nu va mai fi umbră de tiranie și până când popoarele n-ar fi întregite în drepturile lor și egalitatea n-o domni în bine”*.

În contextul mișcării ideologice de la 1848, Bălcescu a exprimat cea mai avansată concepție despre **rolul maselor în istorie**, care derivă din poziția lor în activitatea productivă, ca și din patriotismul fierbinte manifestat în înțeleștările cu forțele străine opresoare. De pe această platformă progresistă, el a teoretizat dreptul maselor la revoluție și necesitatea obiectivă a revoluției, elaborând în această privință o teorie complexă și analitică în același timp.

Caracterul dialectic al teoriei lui Bălcescu despre revoluție rezultă din modalitatea în care a înțeles **cauzele, forțele motrice și natura revoluției române de la 1848**, precum și din modalitatea în care a definit raporturile dintre tipurile de revoluție. Cercetând cauzele multiple ale revoluției de la 1848, el a sesizat primordial caracterul obiectiv determinant al fenomenului revoluționar, exprimat în existența a *“optsprezece veacuri de trudă, suferințe și lucrare a poporului român asupra lui însuși”*. Cauza îndepărtată a revoluției *“se pierde în zilele veacurilor”*, așa încât revoluția este *“o fază, o evoluție istorică naturală, neapărată”*.

Revoluția europeană, a fost scria Bălcescu *“ocazia iar nu cauza revoluției române”*, distingând clar, deci, între condițiile externe și cele interne.

Înțelegerea rolului creator al maselor populare în istorie în general și în revoluție în special, nu l-a condus la negarea **rolului personalităților**, ci dimpotrivă și în această problemă esențială pentru filosofia istoriei și teoria revoluționară, Bălcescu a dezvoltat idei dialectice, valabile în orice condiții. Pentru el, criteriul de apreciere a personalității este măsura în care personalitatea înțelege sensul evenimentelor și își coordonează activitatea cu a celor pe care îi reprezintă.

În teoria despre revoluție dezvoltată de Bălcescu sunt de asemenea determinate științific **problema fundamentală a revoluției** și a factorului subiectiv, în sensul că el avea

să înțeleagă pe deplin, mai ales după eșecul revoluției, că problema esențială a acesteia a fost **puterea politică**.

Flacăra vie a apărării principiului naționalității și a unității românilor, teoretician subtil al rolului istoric al națiunii în dezvoltarea socială și politică, Bălcescu a crezut în cel mai deplin spirit umanist în valoarea contribuției specifice a fiecărui popor la progresul umanității, în dreptate și libertate.

Filosofia socială a lui Bălcescu comportă datorită ideilor sale dialectice, progresiste și umaniste o incontestabilă perenitate și actualitate.

Filosofia istoriei

Considerând istoria ca "*cea dintâi carte a unei națiuni*", Bălcescu nu s-a mulțumit numai cu aserțiuni generale asupra istoriei, ci practicând cercetarea istorică propriu zisă, a dezvoltat o concepție modernă despre obiectul și metodologia științei istoriei (istoriografia). El se înscrie moștenirii lui D. Cantemir și iluminștilor, ridicând-o la dimensiuni calitativ superioare, în sensul promovării importanței unei documentări temeinice, analizei critice a izvoarelor, a depășirii prezentării istorice exclusiv prin prisma "*biografiei stăpânilor*" și a recursului la cercetarea instituțiilor sociale și economice, culturii și modului de viață al poporului.

Constituirea istoriei ca știință implică în mod obligatoriu din punctul de vedere al gânditorului pașoptist, depășirea empirismului, a factualismului și evenimentialismului, care limitează obiectul istoric la zone înguste de cercetare, riscând să piardă caracterul global al fenomenelor istorice.

Obiectul filosofiei istoriei este viața obiectivă, materială și spirituală a oamenilor. Reconstituirea istoriei reale necesită o metodologie în cadrul căreia Bălcescu a pus un accent aparte pe relevarea rolului izvoarelor și al atitudinii istoricului față de ele. "*Istoria noastră ca a tuturor națiilor – sublinia el – se cuprinde în cinci feluri de documente: 1. Poeziile și tradițiile populare; 2. Legile și actele oficiale; 3. Cronicile care cuprind fapte generale; 4. Inscripțiile și monumentele; 5. Scrierile care zugrăvesc obiceiurile private.*"

Opera lui istorică "Istoria românilor supt Mihai Voevod Viteazul" a fost pilduitoare pentru întreaga creație istorică de după el. Ei i s-au adus completări, dar esența ei științifică a rămas durabilă, pildă a unei conștiințe istorice lucide și pasionante, a unui tip de realizare a sintezei între obiectivitate și militantism patriotic și revoluționar.

Filosofia politică

Tot în filosofia istoriei se află și punctul de contact cu filosofia politică a marelui nostru revoluționar. Drepturile naturale nu se dobândesc de la sine, ci trebuie cucerite prin luptă, trebuie dovedit în faptă că le merităm, afirmă Bălcescu.

Principul acțiunii revoluționare este o constantă a filosofiei politice a lui Bălcescu. În acest sens el pune și problema raportului dintre capacitatea revoluționară a poporului și gradul său de cultură. Dar nu este vorba numai despre o simplă iluminare sau cultivare a poporului, ci despre însăși posibilitatea reală a realizării menirii omului ca individ și națiune, aceea a desăvârșirii lui. Bălcescu identifică următoarele principii de filosofie politică specifice perioadei revoluționare:

a) necesitatea propagandei revoluționare, a înarmării morale a poporului cu conștiința drepturilor sale și de aici rolul educativ al istoriei; **b)** dobândirea acestei conștiințe în timpul acțiunii revoluționare; **c)** realizarea luminării, a desăvârșirii numai într-o societate liberă sub toate raporturile.

Merită subliniat optimismul istoric a lui Bălcescu, încrezător în posibilitatea înfăpturii misiunii națiunii române în lume: *“Bărbăția și credința, frați români! Dumnezeu în cer și omenirea pe pământ lucrează pentru noi!”*

Concluzie

O apreciere sintetică asupra filosofiei lui Bălcescu ar putea defini locul său în istoria filosofiei românești prin următoarele elemente:

1. Filosofia lui Bălcescu rezultă din opera sa istorică;
2. Concepția sa, este în esență raționalistă și se definește prin:
 - a) ideea de progres, realizat procesual, de la inferior la superior;
 - b) ideea perfectibilității ființei umane;
 - c) ideea de “misie” care înseamnă în fapt realizarea dreptății și frăției în fiecare națiune în parte și în omenire în întregul ei;
 - d) ideea materialistă despre rolul poporului în istorie;
 - e) spiritul dialectic profund, vădit în ansamblul concepției sale și în interpretările istorice.

Opere principale

“Puterea armată și arta militară de la întemeierea Principatului Valahiei până acum” (1844); “Cuvânt preliminar despre izvoarele istoriei românilor” (1845); “Prospect la Magazin istoric pentru Dacia” (1845); “Despre starea socială a muncitorilor plugari în Principatele Române în deosebite timpuri” (1846); “Filosofia socială” (1846), “Reforma socială la români”(1850); “Mersul revoluției în istoria românilor”(1850); “Question économique des Principautés Danubiennes” (1850); “Trecutul și prezentul” (1851); “Istoria românilor supt Mihai Voevod Viteazul” (postum 1878).

Bibliografie selectivă

Călinescu, G., “Istoria literaturii române de la origini până în prezent”, 1941; Apostol, P., “Despre elemente dialectice în cugetarea lui N. Bălcescu”, Studii III/1949; Gulian, C.I., “Gândirea social politică a lui N. Bălcescu”, Ed.Politică, 1953; Joja, A., “Tradiții și realizări ale filosofiei românești” în Steaua, XVII nr.9/1966; Cornea, P., “Bălcescu în istoria literaturii române” vol.II, Ed. Academiei, 1968; Dicționar de filosofie, Ed. Politică, 1978; Cazan, Al.Gh., “Istoria filosofiei românești”, Ed.Didactică și Pedagogică, 1984; Pantazi, R., Nicolae Bălcescu în “Istoria filosofiei românești”, Ed. Academiei, ediția a II-a, 1985.

Dr. IOAN RADULIAN